

УДК: 811.111

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-146-150

НЕЧЕПОРУК Яна Сергіївна –

кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1152-8030>

e-mail: yananecheporuk83@gmail.com

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ (50– 80-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема оволодіння іноземними мовами стала в Україні одним з пріоритетних напрямів у сфері вищої професійної освіти, оскільки той факт, що небагато фахівці володіють іноземними мовами, обмежує можливості держави в освоєнні інноваційних технологій, гальмує міжнародну інтеграцію вітчизняної науки і виробництва. Особливо це стосується авіаційної галузі, як такої, де англійська мова вважається умовою допуску працівника до безпосередньої професійної діяльності. Аби ґрунтовно та якісно вибудувати стратегію підготовки сучасного авіаційного спеціаліста в сфері іншомовної мовленнєвої діяльності слід дослідити значний минулий досвід викладання іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної літератури та багатьох наукових досліджень з різних питань мовленнєвої освіти в технічних навчальних закладах свідчить про необхідність дослідження вітчизняного культурно-історичного досвіду організації мовної підготовки в рамках вищої освіти для відтворення цілісної картини і з'ясування закономірностей розвитку мовленнєвої підготовки авіаційних кадрів. В історії вивчення іноземних мов у вищій професійній освіті присутні моменти, що дозволяють зв'язати різні історичні епохи і показати як окремі рішення, прийняті в один історичний період, сприяють або заважають вирішенню завдань іншого.

Якщо протягом усього радянського періоду зміст вищої професійної освіти фахівця визначався, перш за все, потребами держави і вже потім запитами самої особистості, то в незалежній Україні починають ставитись питання про інтереси і всебічний особистісний розвиток людини і фахівця. Актуальні аспекти професійної освіти, підготовки висококваліфікованих багатогранно розвинених фахівців і ролі мовленнєвої підготовки у формуванні професійної спрямованості студентів розглядалися в працях сучасних провідних

учених вищої школи О. А. Артем'євої, В. І. Байденко, В. М. Жураковського, О. А. Леонтович, М. Н. Макеєвої, В. Ф. Мануйлова, Р. Г. Мильруд, Б. С. Мітіна.

Мета статті – проаналізувати історико-педагогічний досвід радянської вищої школи в організації мовленнєвої підготовки технічних спеціалістів, відновити цілісну картину розвитку мовленнєвої підготовки технічних кадрів в радянський і пострадянський періоди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після війни, особливо з розширенням міжнародних зв'язків, росла потреба у знанні іноземних мов. У Постанові Ради Міністрів СРСР від 4 жовтня 1947 року «Про поліпшення вивчення іноземної мови» ставилися пріоритетні завдання вивчення і викладання іноземних мов у вищих технічних навчальних закладах для спеціальних, тобто професійних, цілей. Постанова також визначала співвідношення мов: 45% – англійська; 25% – німецька; 20% – французька; 10% – іспанська мови.

Нові мовні програми базувалися на принципах рецептивно-репродуктивного засвоєння і вимагали вироблення навичок самостійного перекладу текстів. У той же час годин для вивчення іноземних мов, особливо інженерами, яким необхідно було працювати з трофейною та імпортною технікою, явно не вистачало. У 1955 році аналіз навчальних програм деяких політехнічних і механічних вузів відбив загальну для вищих навчальних закладів країни тенденцію у ставленні до мовної підготовки (табл. 1) [7, с. 17].

Таким чином, проблема інтенсифікації навчання мовам знову стала актуальною, проте не знайшла свого наукового втілення. Елементи інтенсивних методів і раніше застосовувалися під час короткострокової підготовки дипломатів, військових і т. п. У 1940–1950-і роки активізувалась мовна підготовка дипломатів. Навчальні плани КІМ (курсів з іноземних мов) свідчили про розширення масштабів міжнародної діяльності СРСР. У 1945 році там вивчалось вже 19 мов. У 1948–1949 роках були створені

секції далекосхідних мов, групи мов Близького і Середнього Сходу. 12 квітня 1968 року КІМ перейменовані у Вищі курси іноземних мов МЗС СРСР (ВКІМ), як і називаються досі.

У період «відлиги» потреба у вивченні іноземної мови зросла як в суспільстві, так і серед фахівців авіаційної галузі. У той період в світі з'явився новий напрямок у викладанні іноземних мов – Language for Specific Purposes (LSP). В СРСР він розвинувся в спеціалізовану або професійну іноземну мову. Відтоді поставала задача створення галузевих навчальних посібників, орієнтованих на викладання у вищій школі мов професійної діяльності, що було в руслі загальноосвітньої тенденції і широко віталося викладачами вищих технічних навчальних закладів.

Також вводився державний іспит з іноземної мови в усіх вищих неможливих навчальних закладах, а абітурієнти вищих технічних навчальних закладів повинні були здавати іноземну мову на вступних іспитах. 27 травня 1961 року Рада Міністрів СРСР прийняла постанову «Про поліпшення вивчення іноземних мов». Вперше визнавалося, що «знання іноземних мов фахівцями різних галузей науки, техніки і культури і широкими колами працюючих нашої країни набуває особливо важливого значення» [14].

Постанова давала об'єктивний аналіз стану справ в сфері викладання та вивчення іноземних мов в системі освіти країни: «В переважній більшості особи, які закінчують загальноосвітні середні школи, середні спеціальні і вищі навчальні заклади, іноземною мовою володіють слабо: незначний запас слів і формальне знання граматики не дозволяють їм перекладати іноземні тексти без словника. Особливо недостатні навички розмовного мовлення. В даному випадку постанова містила істотне протиріччя – «навички іноземної мови» не могли формуватися через відсутність контактів з носіями мови і рідкістю міжнародних обмінів, недоступних для більшості населення країни. Серйозні недоліки є в підготовці викладачів іноземної мови» [6].

У цьому плані, зокрема, пропонувалися наступні заходи:

– поліпшення програм з іноземних мов для шкіл і видання згідно з ними нових підручників із зверненням «особливої уваги на те, щоб зміст їх максимально сприяв виробленню в учнів навичок розмовної мови і перекладу іноземного тексту без словника»;

– видання книг та підручників іноземними мовами як для викладачів, так і для учнів;

– запровадження поділу класів і груп на підгрупи;

– введення у вечірніх (змінних) школах додаткових факультативних занять з іноземної мови по дві години на тиждень;

– заборона викладання іноземних мов учителями інших предметів, які слабо володіють іноземними мовами;

– відсторонення викладачів іноземних мов, які не мають достатньої підготовки, з подальшим направленням їх на курси підвищення кваліфікації або звільненням від роботи;

– розширення мережі стаціонарних і заочних курсів іноземних мов для дорослих, з прирівнюванням викладачів курсів іноземних мов щодо навчального навантаження, оплати праці, а також пільг, переваг та пенсійного забезпечення до вчителів середніх шкіл;

– з урахуванням побажань батьків і за їх рахунок, дозвіл організації груп для занять з іноземних мов в дитячих садках і в початкових класах загальноосвітніх шкіл;

– поліпшення підготовки вчителів іноземних мов для шкіл (удосконалення навчальних планів, програм і підручників для університетів і педагогічних вузів (факультетів), що здійснюють підготовку вчителів іноземних мов, організація педагогічної практики і практичних занять студентів з оволодіння мовою і т. п.);

– організація в університетах і в педагогічних інститутах підготовки вчителів загальноосвітніх дисциплін для роботи в школах з викладанням низки предметів іноземною мовою;

– дозвіл ректорам вищих навчальних закладів організувати курси для студентів, що бажають вдосконалити свою підготовку з іноземних мов;

– організація в провідних педінститутах і університетах іноземних мов дворічних вищих педагогічних курсів з підготовки висококваліфікованих викладачів іноземної мови для вищих навчальних закладів;

– відбір адаптованих зарубіжних художніх фільмів іноземними мовами для навчальних цілей;

– виготовлення звичайних і довгограючих грамплатівок і тонфільмів із записом уроків з іноземних мов відповідно до програм шкіл, технікумів і ВНЗ.

Для розвитку закладених в постанові установок в СРСР пройшли наукові конференції щодо вдосконалення методів викладання і вивчення іноземних мов. В

червні 1962 року у Воронежському державному університеті пройшла Всесоюзна конференція викладачів іноземних мов (340 учасників з 84 ВНЗ 49 міст СРСР). На конференції вчені з Воронежського державного університету представили новітні методичні принципи свідомо-практичного методу, з якого і почалася перебудова викладання іноземних мов [1, с. 80].

З початку 1960-х років вивчення/знання іноземної мови стає статусним, престижним. Володіння іноземними мовами зазначалося і схвалювалося у виробничих характеристиках.

В мовні школи виник конкурс. Випускник такої школи володів мовою на рівні *intermediate*, в той час як випускник «простої» середньої школи – *beginning* або *advanced*. Мовні школи мали хорошу методичну і матеріальну бази, використовувалися елементи інтенсивних підходів до навчання іноземним мовам.

У 1965–1970 роках, в ході вступних іспитів підтвердилися оцінки: «відмінно» – 50%, «добре» – 25%, «задовільно» – 25%. Отримані результати якості знань з іноземних мов, на думку автора, були забезпечені приведенням у відповідність змісту освіти і методів навчання в середній та вищій школах. Сучасні дослідження також показують зростання ефективності навчання іноземним мовам при дотриманні принципу наступності в системі «школа – ВНЗ» [5].

У 1950–1980-ті роки методики вивчення іноземних мов в СРСР ділилися на: традиційні, комунікативні, авторські (поєднують традиційні методи і комунікативні методики з елементами творчого осмислення мови).

У 1960–1980-і роки були запропоновані методи комунікативного, інтенсивного, діяльнісного та інших видів навчання. У 1970-ті роки затребуваним інтенсивним методом вивчення іноземної мови стала суггестопедія. Для вивчення іноземної мови тут надзвичайно важливі психологічне налаштування та емоційний стан учнів, а викладач повинен створювати атмосферу, яка знімає боязкість і страх помилок. Суггестопедія активно використовувала музику, рух, сценічну дію. В СРСР викладачі не мали спеціальної підготовки для проведення подібних занять, тому метод нерідко обертався профанацією.

Найбільш активно ідеї інтенсивного навчання іноземної мови в 1980-і роки розроблялися Г. О. Китайгородською. Метод активізації можливостей особистості і колективу Г. О. Китайгородської широко викладено в працях автора [2; 3; 4]. Слід

зазначити, що в повній мірі ці ідеї були реалізовані лише зі створенням в 1986 році Центру інтенсивного навчання іноземним мовам при Московському державному університеті.

Цікавий досвід організації вивчення іноземної мови на заочних відділеннях вищих навчальних закладів, де, як показують новітні дослідження, протягом усього періоду становлення вищої заочної освіти в СРСР вивчалися шляхи і засоби вдосконалення навчального процесу. Саме викладачі іноземної мови на заочних відділеннях, відчувачи крайню обмеженість в навчальних годинах, прагнули до інтенсифікації процесу навчання. Так, Е. В. Єршова і Н. А. Шелінгер на Ленінградській студії телебачення організували телевізійні курси з навчання читанню і перекладу німецької, а потім і англійської технічної літератури. Вони ж з 1963 року розробляли методику програмованого навчання із застосуванням машинного контролю знань студентів.

У той же час для сучасної вищої школи було створено величезну кількість навчально-методичних посібників традиційного типу з іноземних мов для студентів заочних відділень. У таких посібниках, як правило, були відсутні комунікативні завдання. Очевидно, студенти, які не мали відповідної базової підготовки з іноземної мови, навичок самостійної роботи, були нездатні автономно набути практичних навичок володіння іноземною мовою. Тому проблема створення для студентів заочного професійного навчання навчально-методичних посібників з іноземних мов, які забезпечують формування загальної комунікативної і професійної комунікативної компетенції при самостійному навчанні, залишалася актуальною.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Беручи до уваги вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що формування підходів та методів щодо вивчення іноземної мови у ХХ столітті, то був тривалий процес. Відповідно він дає змогу ґрунтовно його дослідити у сфері особливостей викладання та вивчення авіаційної англійської мови. Наразі професійно-орієнтоване навчання іноземних мов у закладах вищої технічної освіти, зокрема авіаційної, стало пріоритетним на сучасному етапі глобалізації та інтернаціоналізації освітнього процесу, знайшло своє відображення в державних документах. Знання мов є найважливішою складовою стандарту загальної та спеціалізованої освіти.

Таблиця 1

Основні методи вивчення іноземної мови в СРСР у XX столітті

Метод	Мета	Засоби	Переваги	Недоліки
Граматико-перекладний метод (все XX століття до 1970-х років)	Вивчення граматики, читання і розуміння текстів	Граматичні перекладацькі вправи	Послідовне логічне осмислення письмової мови	Відсутність мовленнєвої практики, без якої не засвоюється граMATика; студенти не володіють мовою.
Аудіолінгвальний (1970-ті роки)	Заучування найбільш використаних формул у типових мовленнєвих ситуаціях	Прослуховування типових діалогів, постійні вправи на механічну заміну у структурі речення, заучування протягом них фраз і граматичних структур	Велике співвідношення з реальною ситуацією спілкування; подається поняття про структуру речення мови, що вивчається	Немає зворотнього зв'язку, обмеженість формул спілкування; як результат – неможливість спілкуватися в реальній мовленнєвій ситуації
Суггестопедія (1970–1980-ті роки)	Занурення в атмосферу іншої мови, зняття психологічного бар'єру під час навчання	Декламація, пісні, сценічні дії іноземною мовою	Занурення в іноземну мову, вивчення її як розвага	Невисока кваліфікація викладачів, вимушене застосування традиційних методик
Комунікативний	Вміння спілкуватись іноземною мовою в реальних мовленнєвих ситуаціях, зняття мовного бар'єру	Нелінійні завдання, під час яких мова проявляється не як самоціль, а як засіб її досягнення	Гнучкість та природність вивчення; досягається найбільша ефективність	Невисока кваліфікація викладачів, вимушене застосування традиційних методик

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ведель Г. Е. Соображения об истории отечественной методики обучения иностранным языкам / Г. Е. Ведель // Вестн. Воронеж. гос. ун-та. Сер. Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2003. – № 2. С. 65–83
2. Китайгородская Г. А. Интенсивное обучение. Теория и практика. / Г. А. Китайгородская. – М. : Рус. яз., 1992. – 280 с.
3. Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранному языку / Г. А. Китайгородская. – М. : Высш. шк., 1986. 103 с.
4. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. / Г. А. Китайгородская. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1986. 175 с.
5. Паршуткина Т. А. Преемственность в обучении иностранным языкам в средней и высшей школах России в 60-е годы XX века: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – Елец, 2009. С. 16–17.
6. Об улучшении изучения иностранных языков. Постановление Совета министров СССР от 27 мая 1961 года // СП СССР. – 1961. – № 9. С. 73–74.
7. Мусихина О. Н. Развитие языковой подготовки инженерных кадров в советский и постсоветский периоды (на примере Краснодарского края и Республики Адыгея): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Ульяновск, 2011. 32 с.

REFERENCES

1. Vedel, G. E. (2003). *Soobrazheniya ob istorii otechestvennoy metodiki obucheniya inostrannym yazykam*. [Considerations on the history of the

domestic method of teaching foreign languages]. Voronezh.

2. Kitaygorodskaya, G. A. (1992). *Intensivnoye obuchenie. Teoriya i praktika*. [Intensive language training. Theory and practice]. Moscow.

3. Kitaygorodskaya, G. A. (1986). *Metodika intensivnogo obucheniya inostrannomu yazyku*. [The intensive method of foreign language training]. Moscow.

4. Kitaygorodskaya, G. A. (1986). *Metodicheskie osnovy intensivnogo obucheniya inostrannym yazykam*. [Methodological bases of intensive training in foreign languages]. Moscow.

5. Parshutkina, T. A. (2009). *Preemstvennost' v obuchenii inostrannym yazykam v sredney i vysshey shkolakh Rossii v 60-e gody XX veka: avtoref. dis. kand. ped. nauk: 13.00.01*. [Continuity in teaching foreign languages at secondary and higher schools of Russia in the 60s of the XX century. Author's abstract of diss. PhD in pedagogy]. Elets.

6. *Ob uluchshenii izucheniya inostrannykh yazykov. Postanovlenie Soveta ministrov SSSR ot 25 maya 1961 goda*. (1961). [Of improving foreign language learning. Council of Ministers of the USSR Decree]. Moscow.

7. Musikhina, O. N. *Razvitie yazykovoy podgotovki inzhenernykh kadrov v sovetskiy i postsovetskiy periody (na primere Krasnodarskogo kraya i Respubliki Adygeya): avtoref. dis. kand. ped. Nauk*. (2011). [Development of language training of engineers in the Soviet and post-Soviet periods (the example of the Krasnodar Territory and the Republic of Adygea). Author's abstract of diss. PhD in pedagogy]. Ulyanovsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НЕЧИПОРУК Яна Сергіївна – кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогіки

та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: історія та методика викладання авіаційної англійської мови у льотних навчальних закладах, формування спеціалізованих комунікативних навичок у авіаційних спеціалістів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
NECHPORUK Yana Serhiivna – Candidate

of Pedagogical Sciences, Doctoral student of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methods of teaching the aviation English language in flight establishments, formation of specialized communication skills in aviation specialists.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2019 р.

УДК 378.14:004.

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-150-155

ПЕТРЕНКО Сергій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3089-6499>
 e-mail: s.petrenko@fizmatsspu.sumy.ua

ДЕГТЯРЬОВА Неля Валентинівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9590-4915>
 e-mail: degtyarevanv@fizmatsspu.sumy.ua

ФОРМУВАННЯ ІКТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток суспільства на сучасному етапі супроводжується вимогою до його активної частини володіння навичками швидкого аналізу та опрацювання інформації. Ці процеси вимагають формування певних навичок стосовно володіння інформаційними технологіями у широких масах працюючої частини суспільства. Так як розвиток держави є неможливим без широкого впровадження в усі сфери життєдіяльності інформаційно-комунікаційних технологій.

У сучасному інформаційному суспільстві досить швидко відбувається «старіння» інформації. Нові технології та технологічні процеси витісняють старіші такими темпами, що людині не вистачає здобутих професійних знань, умінь та навичок на весь період продуктивного професійного життя. На узбіччі своєї професії досить часто опиняються спеціалісти, які вчасно, з певних причин, не змогли отримати нові, більш сучасні, більш ефективні професійні знання та навички. Ця проблема останнім часом молодшає. У значній кількості випадків некомфортно почувають себе в професійній діяльності люди не багатьох старші за 40 років.

Досить гостро ця проблема відчувається і у професійній діяльності викладачів

закладів вищої освіти. Ця робота, яка вимагає постійного контакту з молодим поколінням, яке по всяк час користується гаджетами, мережевими сервісами та доступними програмними засобами. Викладачам старшого покоління не вистачає, як це не парадоксально, методичного досвіду. А саме методичних навичок використання сучасних технологічних досягнень у викладацькій діяльності. Ментальний і технологічний розрив не дозволяє у повній мірі передати свій колосальний життєвий і професійний досвід, реалізувати набуті теоретичні знання та практичні вміння. Надзвичайно стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій впливає на зростання ролі останніх в інформаційному суспільстві і застосування інформаційних технологій у професійній діяльності викладачів закладів вищої освіти є нагальною проблемою.

Ці обставини вимагають проводити регулярне навчання викладачів закладів вищої освіти всіх спеціальностей з метою формування у них елементів ІКТ-компетентності, що в свою чергу дозволить підвищити ефективність викладацької роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблем пов'язаних з підвищенням компетентності фахівця в області застосування засобів інформаційно-